

Research Paper

The Relationship between Sustainable Urban Tourism and Environmental Social Behaviors: A Study of Bushehr City

GholamReza Jafarinia* Assistant Professor of Sociology, Bushehr ,Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

ARTICLE INFO

Received: 2021/10/22
Accepted: 2021/12/10
PP: 139-152

Use your device to scan and read the article online

Keywords: Behavior, Trust, Environment, Tourism,

Abstract

One of the ways to protect the environment in relation to the social environment is to develop and increase environmental awareness at the community level and also to strengthen environmental culture at various executive levels. The importance of this issue with the emergence of environmental issues and problems at the neighborhood and regional level, especially the South Pars Industrial Zone, the need for measures to reduce the resulting suffering and the need for information on policies, plans and programs. The purpose of this study is to investigate social environmental behaviors and sustainable urban tourism in Bushehr. Its theoretical framework is derived from the theories of sociology of environmental protection and psychology of environmental protection. . This study was conducted by descriptive survey method with the help of a researcher-made questionnaire and the statistical population is 325456 citizens of Bushehr. The number of samples studied with the help of Cochran formula is 381 people which was done using random sampling method. The results show that between independent variables such as, civic participation networks ($r = 0.214$), social norms ($r = 0.262$), social trust ($r = 0.253$), and social environmental behaviors of employees in South Pars region there is a significant relationship.

Citation: Jafarinia, Gh R. (2023). **The Relationship between Sustainable Urban Tourism and Environmental Social Behaviors: A Study of Bushehr City.** Journal of Research and Urban Planning, Vol 14, No 54, PP:139-152.

DOI: 10.30495/JUPM.2021.29237.4028

DOR:

* **Corresponding author:** Gholamreza Jafarinia, **Tel:** +9809171726337 **Email:** jafarinia_reza@iaubushehr.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

The importance of the environment, both in regional and national dimensions, as well as in the international dimension, has necessitated scientific attention to various factors, especially the role of human factors in the destruction or preservation of the environment. In this regard, the relationship between man and the environment has received special attention from sociologists and social science thinkers around the world. With the increasing role of the environment in social life and the need for scientific understanding of the various dimensions of the relationship between society and the environment, the sociology of the environment was formed. The aim of sociologists in the early 1990s was to show that the biophysical world is related to sociological analysis both as a random factor in shaping social change and as a product of social structures or social processes. This critique, as well as the belief that the key question of environmental sociology research is the description and interpretation of the causes of environmental degradation or environmental problems, made modern environmental sociology present in the 1990s as a distinct academic discipline. Environmentalism covers a variety of topics including environmental action, pro-environmental movements, environmental policies and environmental attitudes, and the like. The overall purpose of this study is to investigate the relationship between sociological factors of tourism and environmental social behaviors. Also, the sub-objectives of this research are: Investigating the relationship between civic participation networks to attract tourism and social environmental behaviors of South Pars; Investigating the relationship between tourists' social trust and South Pars environmental social behaviors; Investigating the relationship between employees' social norms and South Pars environmental social behaviors;

Methodology

This research has been done as a survey. In sampling based on Cochran's logical formula, the optimal confidence level in this research is considered to be 0.95, so the desired probability level (d) is equal to 0.05 and the size of the variable in the natural distribution or The reliability coefficient (t) is equal to 1.96. Estimation can be used to determine variance. The largest sample required to answer a research question is obtained when the probability of having an adjective or being in sample (p) is 0.5. In this case, the standard error is minimized. As a result, the probability of not having an adjective or not being in sample (q) will be equal to 0.5. Also, according to the available statistics in 1399, the statistical population of Bushehr was 323,000 people. Finally, according to the above data and Cochran's formula, the sample size will be 381. The sampling method is cluster sampling. Using SPSS 18 statistical software, the confidence coefficient was calculated by Cronbach's alpha method. The results obtained from Krembach's alpha show that the questionnaire used has good reliability or in other words has very good reliability. Because the independent and dependent variables of this study are distances, Pearson correlation coefficient has been used. Finally, the data were analyzed using SPSS 18 software

Results and discussion

According to the test output from SPSS software which is summarized in Table (۳), it is concluded that because the significance level of the test is less than 0.05, there is a relationship between civic participation networks and social-environmental behaviors. And the ratio is about 22 percent. Considering the test output of the correlation coefficient from SPSS software which is summarized in Table (۴), it is concluded that because the significance level of the test is less than 0.05, there is a relationship between social norms and environmental social behaviors. has it. Also, a significance level of 0.00 indicates that the relationship between the two variables is significant at a high level of confidence. Considering the test output of the correlation coefficient from SPSS software which is summarized in Table (Δ), it is concluded that because the significance level of the test is less than 0.05, there is a relationship between

Conclusion.

The first hypothesis examines the relationship between civic participation networks and environmental which members of the community can express their opinions; Participatory negotiation in which

community stakeholders participate in the adoption of an environmental position or policy, and participatory planning in which community members are primarily involved in the design and implementation of the environmental program. Wissenfeld and Sanchez have identified significant benefits by examining numerous examples of social participation in Latin America. Individuals in a society with shared values and common interests, or in close and intimate relationships, apply a different set of ethical considerations. Among psychologists, Gilligan calls this the ethical orientation of care. Schudero also identified a similar intercultural "social ethic." "Transpersonal" used the term "personal". This hypothesis measures the relationship between civic participation networks and environmental social behaviors. (Distance-distance) This hypothesis was tested by Pearson correlation coefficient. The results showed that there is a significant relationship between There are networks of civic participation and environmental social behaviors, that is, as long as the networks of civic participation of individuals are consistent with environmental social behaviors, their behavior will be environmentally friendly. The next hypothesis was related to social norms and environmental social behaviors. Coleman believes that "social norms are an extraordinary form of social capital in which one gives up one's self-interest and acts in the public interest. "Such norms, which are reinforced by social support, status, honor, and other rewards, are social capital that ... leads individuals to a common good." In the discussion of environmental behaviors, social norms Compels community members to sacrifice self-interest for the sake of the common good and to act responsibly toward the environment. There is a relationship. (Distance-distance) This hypothesis was tested by Pearson correlation coefficient. The results showed that there is a significant relationship between individuals 'social norms and environmental social behaviors, ie as long as individuals' social norms are consistent with environmental social behaviors, their behavior It will be environmentally friendly. Another hypothesis examined the relationship between social trust and environmental social behaviors. Trust is a prerequisite for the formation of social bonds and treaties. Social trust creates cooperation and collaboration, and it is only in this state that differences are able to solve problems and fulfill social obligations. Social trust derived from justice-equality and social security are also their generators. Anthony Giddens considers trust and its impact on the development process as the main foundation and foundation of modern societies. Wherever the level of social trust is high, people's participation and cooperation in social arenas is more and social harms are less. In the third hypothesis, the relationship between social trust of individuals and their environmental social behaviors was measured. (Distance-distance) This hypothesis was tested by Pearson correlation coefficient. The results showed that there is a significant relationship between individuals 'social trust and environmental social behaviors, that is, as long as individuals' social trust is consistent with environmental social behaviors, their behavior is consistent. It will be with the environmentsocial behaviors. Buchholz and Caton describe three types of social participation: public hearings in

فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۴، شماره ۵۴، پاییز ۱۴۰۲
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>

مقاله پژوهشی

رابطه گردشگری پایدار شهری و رفتارهای اجتماعی محیط زیستی (مورد مطالعه: شهر بوشهر)

غلامرضا جعفری نیا^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۹ شماره صفحات: ۱۳۹-۱۵۲	
از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید	
	
واژه‌های کلیدی: رفتار اعتماد، محیط زیست، گردشگری	یکی از راه‌های حفاظت محیط‌زیست در رابطه با محیط اجتماعی، توسعه و افزایش آگاهی‌های زیست محیطی در سطح جامعه و نیز تقویت فرهنگ زیست‌محیطی در سطوح مختلف اجرایی می‌باشد. اهمیت این موضوع با بروز مسائل و مشکلات زیست محیطی در سطح محله‌ای و منطقه‌ای، بخصوص منطقه‌ی صنعتی پارس جنوبی، ضرورت اقدامات در جهت کاهش مصائب ناشی از آن و نیاز به اطلاعاتی برای سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ریزی در جهت کاهش مشکلات زیست محیطی مشهودتر می‌شود. هدف این پژوهش بررسی رفتارهای اجتماعی زیست محیطی و گردشگری پایدار شهری در شهر بوشهر می‌باشد. چارچوب نظری آن برگرفته از نظریات جامعه‌شناسی حفاظت از محیط زیست و روان‌شناسی حفاظت از محیط زیست می‌باشد. این مطالعه با روش توصیفی از نوع پیمایشی و با ابزار پرسشنامه محقق ساخته انجام و جامعه آماری ۳۲۵۴۵۶ نفر از شهروندان شهر بوشهر می‌باشند. تعداد نمونه مورد مطالعه با کمک فرمول کوکرین ۳۸۱ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انجام شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقلی چون، شبکه‌های مشارکت مدنی (۴=۰/۲۱۴)، هنجارهای اجتماعی (۴=۰/۲۶۲)، اعتماد اجتماعی (۴=۲۵۳)، و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان منطقه پارس جنوبی رابطه معناداری وجود دارد.

استناد: جعفری نیا، غلامرضا. (۱۴۰۲). رابطه گردشگری پایدار شهری و رفتارهای اجتماعی محیط زیستی (مورد مطالعه: شهر بوشهر).

فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۱۴، شماره ۵۴، مردادشت: صص ۱۳۹-۱۵۲.

DOI: 10.30495/JUPM.2021.29237.4028

DOR:

مقدمه

در میانه دهه ۷۰، برخی فیلسوفان با تمرکز بر زمینه‌های اخلاقی، و در اواخر این دهه علوم سیاسی با بذل توجه به فرایندهای دولتی و نهادی، به این حوزه مطالعاتی وارد شدند و در نیمه نخست ۱۹۸۰ نیز روان‌شناسی با پژوهش مسأله آگاهی زیست محیطی و نگرش‌های شخصی به موضوعات زیست محیطی پرداخت. اما در جامعه‌شناسی، از ۸۰-۱۹۷۵ دو خط تحقیقاتی مرتبط با موضوعات زیست محیطی وجود داشت؛ (۱) تحقیق تجربی در باب تغییر ارزش‌های فرضی از تمایلات فرهنگی ارزشی به ماتریالیستی و (۲) تحقیق روی جنبش‌های اجتماعی معاصر. البته هیچکدام از این دو، شباهت و همچنین سهم چندانی در آنچه بعدها جامعه‌شناسی محیط زیست شد، نداشتند. چرا که محیط‌گرایی علی‌رغم اینکه از پویایی‌های فرهنگی متأثر از تمایلات ارزشی سرچشمه می‌گیرد، اما مسأله محیط زیست تنها تحقیق روی تغییر ارزش‌ها نیست. بنابراین، جامعه‌شناسی در دهه ۱۹۹۰ یعنی بیست سال پس از ظهور محیط‌گرایی است که به مسأله اکولوژیکی به مثابه مسأله‌ای ملی می‌پردازد و موضوعات مربوط به محیط زیست تحت شاخه‌ای با عنوان جامعه‌شناسی محیط زیست مورد بررسی قرار می‌گیرد. محیط‌زیست، بستر زندگی انسانی و کلیه فعالیت‌های بشری است که سرنوشت مشترک اعضای یک جامعه و حتی تمامی انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این رو، جای تعجب نیست که افراد نسبت به برنامه‌ها و سیاست‌های زیست‌محیطی دولت‌ها، عکس‌العمل نشان دهند. به بیان دقیق‌تر، کیفیت شرایط محیطی؛ یعنی وجود یا فقدان عوامل آلاینده محیط، به ویژه شرایط بحرانی ناشی از آلودگی‌های زیست‌محیطی نظیر آلودگی ناشی از مواد صنعتی، زباله‌های خطرناک یا آلودگی‌های حاد ناشی از مواد هسته‌ای و شیمیایی مضر، در کیفیت فضای سیاسی حاکم بر اجتماع و در نتیجه، ارتباط روانی و علقه‌های احساسی آن‌ها با نظام سیاسی (تأثیرگذار بر مدیریت زیست‌محیطی کشور و راهبردی سیاست‌های توسعه‌ای و صنعتی) و حتی با دیگر اعضای اجتماع، تأثیر بسزا خواهد داشت. به همین دلیل، وضعیت زیست‌محیطی مطلوب، یکی از عناصر و اجزای اصلی مفهوم «حکمرانی خوب» است که از نظر مدیریت امور اجتماعی در قرن بیست و یکم مطرح شده است.

اهمیت محیط زیست چه در ابعاد منطقه‌ای و ملی و چه در بعد بین‌المللی ضرورت توجه علمی به عوامل مختلف به ویژه نقش عوامل انسانی در تخریب یا حفظ محیط زیست را به همراه داشته است. در این راستا، رابطه انسان و محیط زیست به صورت خاص مورد توجه جامعه‌شناسان و اندیشمندان علوم اجتماعی سراسر جهان قرار گرفته است. با افزایش نقش محیط زیست در زندگی اجتماعی و ضرورت شناخت علمی ابعاد گوناگون ارتباط جامعه و محیط زیست، جامعه‌شناسی محیط زیست شکل گرفت. هدف جامعه‌شناسان در اوایل دهه ۹۰ نشان دادن این مهم بود که جهان بیوفیزیکی هم به عنوان فاکتوری تصادفی در شکل دادن به تغییرات اجتماعی و هم به عنوان محصول ساختارهای اجتماعی و یا فرایندهای اجتماعی با تحلیل جامعه‌شناختی مرتبط است. این انتقاد و نیز اعتقاد به اینکه سؤال کلیدی تحقیق جامعه‌شناسی محیط زیست، شرح و تفسیر دلایل تنزل زیست محیطی یا مشکلات زیست محیطی است، در دهه ۹۰ جامعه‌شناسی محیط زیست امروزی را محقق ساخت و به عنوان یک رشته آکادمیکی خاص مطرح نمود. محیط‌گرایی موضوعات متنوعی از جمله کنش محیطی، جنبش‌های حامی محیط زیست، سیاست‌های زیست محیطی و نگرش‌های زیست محیطی و موضوعاتی از این قبیل را شامل می‌شود هدف کلی این تحقیق بررسی رابطه عوامل جامعه‌شناختی گردشگری و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی می‌باشد همچنین اهداف فرعی این تحقیق عبارتند از:

بررسی رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی برای جذب توریسم و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی گردشگران و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین هنجارهای اجتماعی کارکنان و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی؛

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

- خوش فر و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان "رفتار مردم نسبت به محیط زیست" به بررسی رفتار مردم استان کردستان نسبت به محیط زیست پرداخته‌اند. هدف این مطالعه، پاسخگویی به این سؤالات اساسی زیر بوده است که اولاً، رفتارهای مسئولانه و غیرمسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق روستایی و شهری چگونه است؟ ثانیاً، چه رابطه‌ای بین دانش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد؟ این تحقیق با روش پیمایشی و استفاده از پرسشنامه انجام گرفت و نمونه آماری تحقیق شامل ۳۸۵ نفر از افراد ۱۸ سال به بالای ساکن در مناطق شهری و روستایی استان کردستان بوده است. در مورد رفتارهای زیست‌محیطی، یافته‌ها حاکی از این بوده‌اند که رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست در منطقه مورد مطالعه اغلب شامل صرفه‌جویی در مصرف انرژی و سوخت بوده است. در مجموع استنباط شده که رفتار افراد مورد مطالعه در حدود ۶۷/۴ درصد مسئولانه و ۳۲/۶ درصد غیر مسئولانه بوده است.

¹ Good-Governance

- جعفر صالحی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "الگوهای رفتار گردشگران در محیط زیست" به بررسی الگوهای رفتار گردشگران در محیط زیست در شهرهای اصفهان و چالوس پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد هر چه باور به ارزش‌های زیست محیطی، (مثل قائل بودن به حیات برای همه موجودات و باور به محدود بودن منابع و غیر قابل برگشت بودن آن‌ها و ..) نزد گردشگران بیشتر باشد، رفتار زیست محیطی کلی و رفتار زیست محیطی آن‌ها در محل، مسئولانه‌تر است. طبق داده‌های بدست آمده در این تحقیق، متغیر ارزش با متغیرهای درک منافع زیست محیطی و انگیزه‌های فرهنگی گردشگران رابطه معناداری دارد. بنابراین، متغیر ارزش از طریق درک منافع زیست محیطی و انگیزه‌های فرهنگی گردشگران بر رفتار آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

- آقا محمدی (۱۳۸۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "رفتارهای زیست محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی" به بررسی رفتارهای زیست محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی در استان مازندران پرداخته است. محقق مذکور در این پایان‌نامه رفتارهای زیست محیطی معلمان دوره ابتدایی در ابعاد دانش، نگرش و مهارت مورد کنکاش قرار می‌دهد. این پژوهش به روش توصیفی و از نوع پیمایشی می‌باشد که از پرسشنامه استاندارد رفتارهای زیست محیطی برای گردآوری داده‌ها استفاده کرده است. نمونه آماری وی ۳۸۳ نفر از معلمان دوره ابتدایی بود. نتایج پژوهش گویای این است که بیش از ۶۹ درصد از معلمان دوره آموزش ابتدایی نگرش کاملاً موافق یا موافق نسبت به رفتارهای مناسب زیست محیطی دارند.

- کریمی (۱۳۸۲) در تحقیق توصیفی با عنوان "نیازهای آموزش زیست محیطی دانش‌آموزان، معلمان و زنان خانه‌دار" به بررسی آگاهی‌های سه گروه از طبقات اجتماعی خاک سفید تهران پرداخته است و نیازمندیهای آموزش زیست محیطی دانش‌آموزان، زنان خانه‌دار و معلمان منطقه را با استفاده از الگوی نیاز سنجی گافمن، کاریگان و جانسون تعیین نموده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که میزان آشنایی زنان خانه دار با موضوعات محیط زیست و اثرات آن ناچیز است (۵۵/۵۶ درصد از پاسخگویان اصلاً با واژه محیط زیست آشنایی نداشتند) در حالی که میزان آگاهی معلمان (۸۸ درصد) و دانش‌آموزان (۹۰ درصد) از مفهوم کلی محیط زیست بیشتر است در هر سه گروه مورد مطالعه بیشتر افراد تمایل به فرگیری آگاهی‌های زیست محیطی دارند ولی تعداد معدودی حاضر به پرداخت هزینه در این رابطه می‌باشند.

در سال ۲۰۰۲ کلموس^۱ و آگیمن^۲ کار مشترکی به منظور بررسی چرایی رفتار افراد در مورد محافظت از محیط زیست و موانع پیش روی آن‌ها انجام دادند. کلموس و آگیمن معتقدند که چارچوب‌های نظری متعددی به منظور تبیین شکاف بین تسلط افراد به دانش و آگاهی زیست محیطی و بروز رفتار زیست محیطی ارائه شده است و با اینکه بسیاری از این تلاش‌ها التزام و تعهد جدی برای این کار از خود نشان داده‌اند، اما هنوز هم هیچ تبیین قطعی برای این موضوع ارائه نشده است. آن‌ها در مطالعه خود سعی در ارائه برخی از چارچوب‌های نظری مرسوم و البته تأثیرگذار در این زمینه داشته‌اند. این سه مدل ارائه شده عبارتند از: ۱- مدل ابتدایی توالی خطی آمریکایی ۲- دگردوستی همدلانه و رفتار طرفدارانه اجتماعی و بالاخره ۳- مدل جامعه شناختی. آن‌ها معتقدند که مجموعه پیچیده‌ای از عوامل هستند که رفتار محافظت از محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهند و نمی‌توان آن‌ها را در قالب یک نمودار یا چارچوب ساده متصور شد.

- ویدگردن (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان "پارادایم جدید زیست محیطی و هنجارهای شخصی" به بررسی اهمیت نسبی معیارهای شخصی (احساس گناه و خجالت) و آگاهی از پیامدهای زیست محیطی با رفتارهای مسئولانه زیست محیطی در مقیاس پارادایم جدید زیست محیطی پرداخته است. در این مطالعه دو عامل متفاوت به عنوان متغیر وابسته بررسی شده که متغیر وابسته اصلی رفتار مسئولانه زیست محیطی و متغیر دیگر میزان گرایش به رفتارهای زیست محیطی است. نمونه آماری این پژوهش، جمعیت بزرگسال سوئدی عضو انجمن زیست محیطی - بزرگترین سازمان‌های محیطی سوئد- و طرفداران محیط زیست هستند. نتایج حاکی از آن است که بین احساس گناه و رفتارهای مسئولانه زیست محیطی در مقایسه با آگاهی از پیامدهای زیست محیطی ارتباط قوی وجود دارد که این ارتباط در بین اعضای انجمن در حد کمتر بود. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که بین احساس خجالت و رفتارهای زیست محیطی رابطه‌ای وجود نداشته است. علاوه بر این، بین متغیرهای تعدیل‌کننده سن، جنسیت و تحصیلات با رفتارهای مثبت محیطی و تمایل رفتاری رابطه‌ای وجود ندارد.

مبانی نظری تحقیق

همبستگی پایین میان دانش و عمل و هم چنین توانایی محدود نگرش‌ها برای پیش‌بینی رفتار، اغلب نظریه پردازان و متخصصان حوزه کاربردی را مأیوس می‌کند. گرایش‌های عمومی به سمت احساس خطر زیست محیطی ممکن است نشان دهنده همبستگی‌های ضعیف با اقدامات حامی محیط باشد. Olli et al (۲۰۰۱). «نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده» (TPB) را به منظور ارائه یک مدل تبیینی کامل‌تر صورت

¹. Anja Kollmuss

². Julian Agyeman-

- Olli^۲

- Theory of Planned Behavior^۴

بندی کرد. بر طبق نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، رفتار تا اندازه‌ای تابع نگرش‌های آشکار است، اما بسیاری نیروهای دیگر هم در شکل‌گیری آن نقش دارند. بسیاری از علل رفتار غیرعمدی هستند: گاهی اوقات هیچ کنترلی بر رفتارمان نداریم، یا اینکه در پاسخ به نشانه‌های موقعیتی یا عادت به صورت خودکار عمل می‌کنیم. با وجود این، اهداف رفتاری، بیشتر از درون هدایت می‌شوند. سه پیشایندهای رفتاری عبارتند از: نگرش، هنجارهای ذهنی و کنترل ادراک شده. نگرش‌ها که پیش‌تر آن‌ها را توصیف کردیم، عملکرد باورها درباره‌ی اسنادهای مرتبط با هدف نگرش و ارزیابی آن اسنادها هستند. هنجارهای ذهنی یا باورهای هنجاری به احتمال تأیید یا عدم تأیید انجام یک رفتار خاص توسط افراد یا گروه‌های مرجع خاص اطلاق می‌شوند. کنترل رفتاری ادراک شده، به باورهای مردم در مورد سهولت یا دشواری انجام رفتار دلالت دارد. مشاهده شده است که زمانی که مشکلات جدی در مورد کنترل وجود ندارد، اهداف با دقت بسیار زیاد رفتار را پیش‌بینی می‌کنند.

الگوی «ارزش-باور-هنجار» (VBN) Nowruz et al (2004) به منظور توصیف نحوه‌ی ارتباط ارزش‌ها با رفتارهای حامی محیط مطرح شد. بر طبق الگوی «ارزش-باور-هنجار»، ارزش‌های محیطی بر باورهای عمومی یا جهان بینی در مورد محیط اثر می‌گذارند که آن‌ها هم بر باورهای مرتبط با پیامدهای تغییر محیطی بر اشیاء با ارزش و هم چنین توانایی ادراک شده و مسئولیت برای اقدام مؤثرند و این‌ها هم به نوبه خود بر هنجارهای شخصی در مورد اقدام به عمل تأثیر می‌گذارند. ارزش‌ها ممکن است تأثیر اندکی بر تصمیم رفتاری خاص داشته باشند، اما دامنه تأثیر بالقوه آن‌ها بسیار گسترده است. یک عامل مهم در میان انواع مختلف رفتار، «هنجارهای محیطی شخصی» یا «باور به این که شخصی یا سایر بازیگران اجتماعی مهم موظف به کاهش مشکلات محیطی هستند» می‌باشد (Stern et al, ۱۹۹۹: ۹۱).

Manfredo and Teal^۳ (۲۰۰۸) نسخه‌ای از مدل «ارزش-باور-هنجار» را به منظور آزمون ارزش‌ها و نگرش‌ها در مورد حیات وحش مورد استفاده قرار دارند. آن‌ها دریافته‌اند که ارزش‌ها بر نگرش‌ها تأثیر می‌گذارند و آن‌ها هم به نوبه خود رفتار را پیش‌بینی می‌کنند که این یافته با مدل همخوانی داشت.

نظریه‌ی هنجارهای اجتماعی

«هنجارهای اجتماعی» عامل مهم دیگر در تعیین رفتار است که به اندازه‌ی کافی مورد تأکید قرار نگرفته است. مردم احتمالاً کاری را انجام می‌دهند که شاهد انجام آن توسط دیگران هستند. به عنوان مثال Michael Gilo and Mosser^۴ (۲۰۰۶) دریافته‌اند که آن دسته از کشاورزان فرانسوی که از شیوه‌های پایدار استفاده می‌کنند، بیشتر تحت تأثیر هنجارهای اجتماعی قرار دارند تا آگاهی‌های محیطی خودشان. هم‌رنگی به دلایل گوناگون حالت انطباقی دارد. نخست این که دیگران ممکن است دانشی داشته باشند که ما از آن بی‌بهره باشیم. ما با الگوبرداری از رفتارهای افراد باتجربه‌تر می‌توانیم از دانش آن‌ها استفاده کنیم. چنانچه همسایه من حیاط خلوت منزل خود را به زیستگاه وحش تبدیل کرده باشد، نه تنها یاد می‌گیریم که انجام چنین کاری امکان‌پذیر و شاید قابل قبول است، بلکه اطلاعاتی را در مورد روش انجام این کار به دست می‌آورم. ثانیاً، جامعه انسانی به هم‌رنگی پاداش می‌دهد. ما تمایل داریم کسانی را دوست داشته باشیم که مشابه خودمان رفتار می‌کنند و کسانی را که به شیوه دیگری رفتار می‌کنند، دوست نداریم. کسانی که از دانش و حمایت اجتماعی بیشتری برخوردارند که خود را با جامعه وفق می‌دهند، نه کسانی که از این کار امتناع می‌ورزند. آگاهی از این که دیگران به شیوه خاصی رفتار می‌کنند، بر حمایت اجتماعی آن رفتار دلالت می‌کند.

هدف‌گیری افراد مؤثر جهت الگوبرداری از آن‌ها می‌تواند شیوه کارآمدی برای استفاده از هنجارها جهت تغییر رفتار باشد. به عنوان مثال، Hopper and Nelson^۵ (۱۹۹۱) از رهبران گروه برای ترغیب و تشویق بازیافت استفاده کردند. شرکت‌کنندگانی که رهبر گروه داشتند، در مقایسه با کسانی که صرفاً اطلاعات و یا اطلاعات به اضافه تشویق را دریافت می‌کردند، هنجارهای شخصی توأم با افزایش حمایت از بازیافت را نشان دادند. این هنجارها هم به نوبه خود رفتار بازیافت را پیش‌بینی کردند. اطلاعات توصیفی در مورد هنجارها می‌تواند غیرعمد و با تأثیرات بالقوه منفی به رفتار پایدار انتقال داده شوند. Rouni^۶ (۲۰۰۸) در یک مطالعه کلاسیک به بررسی آگاهی‌های خدمات عمومی^۸ (PSA) پرداختند که به منظور کاهش ریختن زباله در یک پارک ملی طراحی شده بودند. برخی از این PSAها شامل این پیام غیرعمد بودند

1- Value-Belief-Norm

2- Nevers

3- Manfredo & Teel

4- Social norms

5- Michel-Guillou & Moser

6- Hopper & Nielson

7- Reuveny

8- public service announcements

که ریختن زباله امری شایع است. باتور و سیالدینی نشان دادند که PSA ای که ریختن زباله را به عنوان یک امر هنجاری - هرچند نامطلوب - توصیف می‌کرد، کم تأثیرتر از عبارت جایگزینی بود که از این پیام هنجاری اجتناب می‌کرد.

نظریه رشدی-ساختاری کاهن

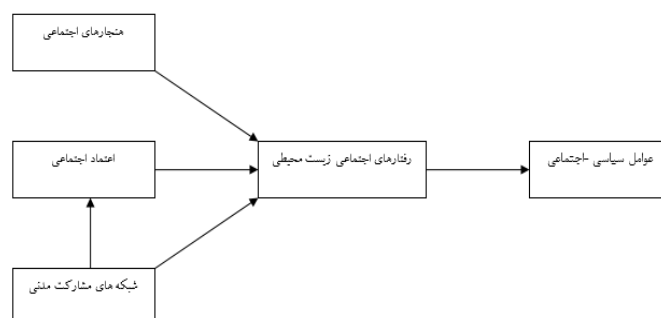
طبیعت برخی تجویزات وظیفه شناختی را فرا می‌خواند. پیتر کاهن و همکاران او با ادامه دادن سنت رشدی-ساختاری، پژوهش‌هایی را در مورد شکل‌گیری استدلال اخلاقی در مورد محیط زیست انجام داده‌اند. این پژوهش‌ها که به صورت خلاصه در اثری با عنوان «رابطه انسان با طبیعت» Kohn (۱۹۹۹) خلاصه شده‌اند،

نظریه تجدید توجه

جامعه‌شناسان راه‌های مستقیم و بی‌واسطه متعددی را برای تأثیرگذاری‌های مثبت قرار گرفتن در محیط‌های طبیعی بر انسان برشمرده‌اند. راشل کاپلان و استفان کاپلان (Kaplan and Kaplan, 1989; Kaplan, 1995) «نظریه تجدید توجه» (ART) را به منظور تبیین این تأثیرات بسط دادند. از آن جا که این نظریه به طرح مفروضاتی در مورد استعداد ذاتی حافظه و ویژگی‌های محیطی متعامل با این استعداد می‌پردازد، یک نظریه تعامل‌گرا به حساب می‌آید. بر طبق ART، بسیاری از وظایف روزمره با مستلزم تلاش ذهنی برای هدایت کردن توجه ما به سمت اشیاء و فرآیندهای مورد نیاز و در همان حال اجتناب از پریشانی‌ها و به تأخیر انداختن افکار و فعالیت‌های مزاحم هستند. این تلاش با استفاده از منابع شناختی صورت می‌گیرد که می‌توانند تمام شدنی باشند،

فرضیات پژوهش

- ۱- بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد.
- ۲- بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد.
- ۳- بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد.

شکل ۱- مدل تجربی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش بصورت پیمایشی صورت گرفته است. در نمونه‌گیری براساس فرمول منطقی کوکران حد مطلوب اطمینان در این پژوهش ۰/۹۵ در نظر گرفته شده در نتیجه سطح احتمال مورد نظر (d) برابر با ۰/۰۵ و اندازه متغیر در توزیع طبیعی یا ضریب اطمینان (t) برابر با ۱/۹۶ است. برای تعیین واریانس، می‌توان از پیش‌برآورد استفاده کرد. بزرگ‌ترین نمونه لازم برای پاسخ‌گویی به سؤالات یک تحقیق وقتی بدست می‌آید که احتمال دارا بودن صفت یا قرار گرفتن در نمونه (p) برابر ۰/۵ باشد. در این صورت، اشتباه استاندارد کم‌ترین مقدار را به خود می‌گیرد. در نتیجه احتمال دارا نبودن صفت یا قرار نگرفتن در نمونه (q) نیز برابر ۰/۵ خواهد بود. همچنین، بر اساس آمار موجود در سال ۱۳۹۹ جامعه آماری شهر بوشهر ۳۲۳۰۰۰ نفر بوده است. نهایتاً، با توجه به داده‌های بالا و فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۳۸۱ نفر خواهد بود. شیوه نمونه‌گیری بصورت نمونه‌گیری خوشه‌ای می‌باشد با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS ۱۸، میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. نتایج بدست آمده از آلفای کرمباخ نشان‌دهنده آن است که پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد و یا به عبارت دیگر از پایایی خیلی خوبی برخوردار می‌باشد. به دلیل اینکه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته این پژوهش فاصله‌ای می‌باشند از ضریب همبستگی پیرسون استفاده

¹- Kahn

²- docility

شده است. در نهایت داده‌ها را با کمک نرم‌افزار SPSS ۱۸ تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱- ضرایب آلفای کرونباخ برای متغیر وابسته و متغیرهای مستقل تحقیق

شاخص‌ها	پاسخ‌دهندگان پیش‌آزمون	تعداد سؤالات	مقدار آزمون آلفا
متغیرهای موقعیتی	۴۰	۸سؤال	۰/۸۴
شبکه‌های مشارکت مدنی	۴۰	۱۳سؤال	۰/۸۳
هنجارهای اجتماعی	۴۰	۱۶سؤال	۰/۷۶
اعتماد اجتماعی	۴۰	۳۰سؤال	۰/۷۸
رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۴۰	۱۷سؤال	۰/۷۸

منبع: (Author's studies 2019)

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

تعریف نظری: رفتارهای اجتماعی زیست محیطی، مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف وسیع از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود. افراد هر اجتماعی بر حسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی و فرهنگی برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند. این برخوردها و رفتارها ممکن است کاملاً منفی و بر علیه محیط زیست و یا بالعکس کاملاً مثبت و بر له محیط زیست باشد در اینجا لازم است دو مفهوم رفتار مسئولانه و غیر مسئولانه نسبت به محیط زیست نیز تعریف شود. رفتار مسئولانه نسبت به محیط زیست شامل کنش‌های فردی در جهت حفاظت از طبیعت، حفظ منابع طبیعی و تعهد به کنش‌های جمعی در مقابل مسائل زیست محیطی است و رفتارهای غیر مسئولانه نسبت به محیط زیست شامل کنش‌های فردی در جهت حفاظت نکردن از طبیعت، از بین بردن منابع طبیعی و عدم تعهد به کنش‌های جمعی در مقابل مسائل زیست محیطی است.

تعریف عملیاتی: برای سنجش رفتارهای اجتماعی زیست محیطی از پاسخگو خواسته شده که رفتار خود را در مورد ۱۷ گویه ابراز نمایند. این گویه‌ها با مقیاس ۵ گزینه‌ای سنجیده شده‌اند.

شبکه‌های مشارکت مدنی

تعریف نظری: شبکه‌های رسمی شامل آن دسته از روابط و پیوندهایی است که افراد را به مؤسسات و نهادهای رسمی مانند سازمان‌های داوطلبانه و نظایر آن مرتبط می‌کند شبکه‌های غیر رسمی شامل پیوندها و روابطی است که افراد جامعه را به نهادهای غیر رسمی مانند خانواده، خویشاوندان و ... جهت شرکت در فعالیت‌های جمعی مرتبط می‌نماید

تعریف عملیاتی: برای سنجش شبکه‌های رسمی از اطلاعاتی درباره شبکه‌های مبتنی بر نهادها و گروه‌ها از طریق ۶ سؤال در باره عضویت فرد یا فعالیت وی در گروه‌های (گروه‌های مذهبی، ورزشی، شورا، علمی، ادبی و هنری و صندوق قرض الحسنه) تشکیل یافته رسمی استفاده شده است.

برای سنجش شبکه‌های غیر رسمی از طیف پنج گویه‌ای استفاده شده است با کمک ۳ سؤال تعداد دفعات شرکت فرد در فعالیت‌های جمعی به صورت کمی سنجیده شده است. همچنین برای عملیاتی کردن شبکه دوستان و همسایگان، از وسعت دامنه شبکه‌هایی که فرد درگیر آن است، با کمک ۴ سؤال سنجیده شده است.

هنجارهای اجتماعی

تعریف نظری: هنجارها هنگامی به وجود می‌آیند که یک عمل تجلیات بیرونی مشابهی برای تعداد دیگری از افراد دارد. هنجارها از طریق سرمشق شدن (از جمله آموزش مدنی) و نیز از طریق مجازات‌ها در افراد جامعه نهادینه می‌شوند در این پژوهش هنجارهای اجتماعی در دو بعد فردی و جمعی در نظر گرفته شده است.

تعریف عملیاتی: برای شاخص‌سازی هنجارهای اجتماعی از سؤالاتی در مورد ارزش‌های فردی (هنجارهای فردی) استفاده شد. فرآیند شاخص‌سازی رعایت هنجارهای فردی مانند راستگویی، امانت‌داری و ... می‌باشد. (۵ گویه) برای عملیاتی کردن هنجارهای جمعی از سؤالاتی درباره تصورات مردم در مورد ارزش‌های همکاری جمعی، خیرخواهانه و مذهبی ... استفاده شده است. (۱۱ گویه)

اعتماد اجتماعی

تعریف نظری: اعتماد، انتظارات مناسب در مورد کنش دیگران است که ارتباط بین انتظارات از کنش دیگران چه در سطح فردی (انتظار از

کنش یک فرد) و چه در سطح کلان (انتظار از کنش سازمان‌ها و دولت) و انجام کنش تصمیم گرفته شده، اساس مؤلفه اعتماد را فرد تشکیل می‌دهد. اعتماد تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند. تعریف عملیاتی: اعتماد در سه شاخص اعتماد به بستگان و خویشاوندان (اعتماد بین شخصی ۷گویه)، اعتماد به غریبه‌ها (اعتماد عمومی ۷گویه) و اعتماد به نهادهای رسمی کشور (اعتماد نهادی ۱۸گویه) با معرف‌های مربوط به هر شاخص تعریف شده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

جدول ۲- فراوانی تحصیلات پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه

تحصیلات	فراوانی مطلق	فراوانی نسبی	فراوانی خالص	فراوانی تجمعی
زیردیپلم	۱۱	۲/۹	۲/۹	۲/۹
دیپلم	۹۷	۲۵/۵	۲۵/۶	۲۸/۵
فوق دیپلم	۷۱	۱۸/۶	۱۸/۷	۴۷/۲
لیسانس	۱۷۲	۴۵/۱	۴۵/۴	۹۲/۶
فوق لیسانس و بالاتر	۲۸	۷/۳	۷/۴	
بدون جواب	۲	۰/۵		
جمع کل	۳۸۱	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: (Author's studies 2019)

سطح تحصیلات نمونه مورد بررسی حائز اهمیت است. دیگر متغیر دموگرافیکی که در بیشتر تحقیقات پیشین به پرسش گذاشته شده بود، تحصیلات افراد بود. در این تحقیق نیز با استناد به منابع مرجع، این امر صورت گرفت. با توجه به جدول و نمودار بالا چنین استنباط می‌شود که از میان پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه از لحاظ سطح تحصیلات، ۲/۹ درصد در مقطع زیر دیپلم، ۲۵/۵ درصد در مقطع دیپلم، ۱۸/۶ درصد در مقطع فوق دیپلم، ۴۵/۱ درصد در مقطع لیسانس، ۷/۳ درصد در مقطع فوق لیسانس و بالاتر می‌باشند. با توجه به جدول بالا بیشترین فراوانی مربوط به مقطع لیسانس ۴۵/۱ یعنی ۱۷۲ نفر و کمترین فراوانی مربوط به زیردیپلم ۲/۹۹ یعنی ۱۱ نفر می‌باشد که بیانگر سطح بالای تحصیلات کارکنان پارس جنوبی می‌باشد.

یافته‌های استنباطی

آزمون فرضیه: بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد. قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. (سطح معنی‌داری برای این متغیر برابر با ۰/۰۶۷ است). چون مقدار سطح معنی‌داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

با توجه به خروجی آزمون از نرم‌افزار SPSS که در جدول (۳) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی‌داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد. و حدود این رابطه برابر ۲۲ درصد می‌باشد.

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی‌داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تأیید فرضیه
شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۱۴	H _۱

منبع: (Author's studies 2019)

آزمون فرضیه: بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد. قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنف استفاده شده است. (سطح معنی‌داری برای این متغیر برابر با ۰/۳۵۱ است) چون مقدار سطح معنی‌داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد. با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم‌افزار SPSS که در جدول (۴) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی‌داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد. همچنین سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ حاکی از آن است که رابطه بین دو متغیر در سطح بالایی از اطمینان معنادار می‌باشد.

جدول ۴- ضریب همبستگی پیرسون هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی‌داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تأیید فرضیه
هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۶۲	H _۱

منبع: (Author's studies 2019)

آزمون فرضیه: بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد. قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنف استفاده شده است. (سطح معنی‌داری برای این متغیر برابر با ۰/۶۹۱ است) چون مقدار سطح معنی‌داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد. با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم‌افزار SPSS که در جدول (۵) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی‌داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی رابطه وجود دارد.

جدول ۵- ضریب همبستگی پیرسون اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی‌داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تأیید فرضیه
اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۵۳	H _۱

منبع: (Author's studies 2019)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

در نظر بسیاری از افراد و حتی محققان، محیط زیست ربطی به عوامل اجتماعی ندارد و مسائل مربوط به رفتار محیط زیست را در حیطه‌ی روانشناسی تشخیص داده‌اند. اما عده‌ای دیگر در نقطه‌ی مقابل این نظر قرار گرفته‌اند و مسائل محیط زیست را در چرخه مسائل اجتماعی قرار می‌دهند. مسائل زیست محیطی، چندان تفاوتی با دیگر مسائل اجتماعی مانند: بزهکاری، بی‌خانمانی، جرایم جوانان و یا ایدز ندارد. آنچه مهم است، چگونگی پیدایش مسائل بر اثر کنش و واکنش عوامل اجتماعی و روابط قدرتی میان عواملان است. محیط زیست را نمی‌توان از

سایر علوم و حوزه‌های علمی جدا دانست. مسائل محیطی بیشتر پیامد کنش یا رفتار اجتماعی انسان هستند با شکل‌گیری جامعه‌شناسی محیط زیست، در طول سالیان، اهمیت پژوهش در باب موضوعات زیست محیطی نیز بالا گرفت. جامعه‌شناسانی که در برهه‌های مختلف تاریخ به مطالعه مسائل زیست محیطی پرداخته‌اند، حوزه‌های متفاوتی را مورد توجه قرار داده‌اند. با توجه به پنج حوزه‌ای که باطل برای این حوزه از جامعه‌شناسی تعیین کرده است یعنی: زیست بوم انسانی جدید؛ نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای زیست محیطی؛ جنبش زیست محیطی؛ مخاطره تکنولوژیکی و ارزیابی خطر؛ و اقتصاد سیاسی در سیاست‌های زیست محیطی، تحقیق حاضر در حالت کلی، بر پایه پنجمین دسته از این طبقه‌بندی شکل گرفته است. چراکه در پی مطالعه رفتار، نگرش‌ها و ارزش‌های زیست محیطی افراد است (صالحی: ۲۰۱۰، ۵۵). به عبارت دیگر این تحقیق در مباحث مربوط به رابطه بین جامعه و محیط زیست جای می‌گیرد، موضوعی که به واسطه جامعه‌شناسی محیط زیست به عنوان زیر شاخه‌ای از جامعه‌شناسی بررسی می‌شود.

گوکن و همکاران معتقدند که بالا گرفتن تب محیط زیست گرایی در سطح جهانی، فعالیت‌های زیست محیطی و جنبش‌های اجتماعی که برگرفته از مسائل و مشکلات روز افزون جهانی هستند، بسیاری از دانشمندان اجتماعی را ملزم به مطالعه نگرش‌ها و نگرانی‌های زیست محیطی کرده است (همان). محققان در بسیاری از رشته‌ها معتقدند که کشورها به بهانه دستیابی به توسعه تکنولوژیکی، آسیب‌های جدی و جبران ناپذیر به محیط زیست وارد می‌کنند. از آنجا که ایران نیز در حال حاضر، در طبقه‌بندی‌های جهانی، جزء کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود، شاید لزوم توجه همه جانبه به محیط زیست و ممانعت از تخریب و آسیب رساندن به آن، در راه دستیابی به افق‌های توسعه ای، ضروری می‌نماید. مسأله اصلی این تحقیق، مسأله رفتارهای اجتماعی زیست محیطی است. ایران با داشتن ذخایر غنی انرژی و منابع طبیعی، اما همیشه به دلیل عدم بهره‌مندی آگاهانه از این منابع و سوء برداشت از آن‌ها، با مشکل مواجه بوده است. شاید تغییر رفتار اجتماعی افراد در ارتباط با این موضوع، عمده هدفی بود که این تحقیق در ابتدا بر پایه آن شکل گرفت. به نظر می‌رسد می‌توان با تغییر عادت‌ها، بالا بردن آگاهی‌ها و سوق دادن افراد به سمت توجه بیشتر به محیط زیست و موضوعات مرتبط با آن، چاره‌ای برای این موضوع اندیشید. از این رو، مجموعه عواملی که به بر پایه رویکردهای نظری و تحقیقات پیشین به نظر می‌رسد می‌تواند سهمی در تبیین رفتار معنادار زیست محیطی افراد داشته باشند، در مدل تحلیلی گنجانده شدند و شاخص‌های آن‌ها مورد توجه قرار گرفتند. پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر متغیرهای دموگرافیک، رفتارهای اجتماعی زیست محیطی، شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی در دسترس افراد نمونه قرار گرفت. داده‌ها جمع‌آوری شدند و با استفاده از نرم‌افزار آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که در زیر خلاصه‌ای از آن ارائه شده است.

فرضیه‌ای اول بررسی ارتباط بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی می‌سنجید. بوچهلوز و کاتون^۱ سه نوع مشارکت اجتماعی را توصیف می‌کنند: استماع عمومی که در آن اعضاء جامعه می‌توانند عقاید خود را بیان کنند؛ مذاکره شرکت‌کنندگان که در آن اعضاء ذی نفع جامعه در اتخاذ یک موضع یا خط مشی محیطی مشارکت می‌کنند و برنامه‌ریزی مشارکتی که در آن اعضاء جامعه اساساً درگیر طراحی و اجرای برنامه محیطی می‌شوند. ویسنفلد و سانچز با بررسی نمونه‌های متعدد مشارکت اجتماعی در آمریکای لاتین، مزایای مهمی را شناسایی کردند افراد در جامعه‌ای با ارزش‌های مشترک و منافع عام یا در روابط نزدیک و صمیمانه، مجموعه متفاوتی از ملاحظات اخلاقی را به کار می‌گیرند. از میان روان‌شناسان، گیلیگان^۲ این را جهت‌گیری اخلاقی مراقبت نامیده است. شودرو نیز «اخلاقیات اجتماعی» بین فرهنگی مشابهی را شناسایی کردند. مور و کوپرمارکوس^۳ از اصطلاح «گمینشافت» تونیس^۴ جامعه‌شناس آلمانی در مقابل «گزلشافت» به استفاده نمودند و به منظور نشان دادن خاص گرا بودن این اخلاق، اکس برگر^۵ به جای اصطلاح «فراشخصی» از اصطلاح «شخصی» استفاده کردند این فرضیه رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی را می‌سنجید. (فاصله‌ای-فاصله‌ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد یعنی هر چه شبکه‌های مشارکت مدنی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آن‌ها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

فرضیه بعدی مربوط به هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بود. کلمن بر این باور است که «هنجارهای اجتماعی شکل فوق‌العاده‌ای از سرمایه اجتماعی است که شخص نفع شخصی خود را فرومی‌گذارد و در جهت منافع جمع عمل می‌کند. این گونه هنجارها که

¹. Goken et al.

- Buchholz & Catton^۲

- Gilligan^۳

- Moore & Cooper Marcus^۴

- Tonnies^۵

- Eckensberger^۶

- transpersonal^۷

به پشتوانه حمایت اجتماعی، شان و موقعیت، افتخار و دیگر پاداش‌ها تقویت می‌شوند، سرمایه اجتماعی هستند که ... افراد را به سوی یک خیر عمومی سوق می‌دهند» در بحث رفتارهای محیطی هنجارهای اجتماعی، اعضای جامعه را به ایثار و چشم‌پوشی از نفع شخصی به‌خاطر نفع جمعی به رفتاری مسئولانه نسبت به محیط زیست وا می‌دارد. فرضیه دوم، این تحقیق بر این فرض بود که بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آن‌ها رابطه وجود دارد. (فاصله‌ای-فاصله‌ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد غنی هر چه هنجارهای اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آن‌ها منطبق با محیط زیست خواهد بود. فرضیه‌ای دیگر رابطه بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی را بررسی می‌کرد. اعتماد لازمه شکل‌گیری پیوندها و معاهدات اجتماعی است، اعتماد اجتماعی ایجادکننده تعاون و همیاری است و فقط در این حالت است که در عین وجود تفاوت‌ها قادر به حل مشکلات و انجام تعهدات اجتماعی می‌شود. اعتماد اجتماعی برگرفته از عدالت - برابری و امنیت اجتماعی نیز زاینده آن‌ها می‌باشد. آنتونی گیدنز، اعتماد و تأثیر آن بر فرآیند توسعه را زیربنا و زمینه ساز اصلی در جوامع مدرن می‌داند، هر جا که سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد مشارکت و همیاری مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر و آسیب‌های اجتماعی کمتر است. در فرضیه سوم، نیز رابطه بین اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آن‌ها سنجیده شد. (فاصله‌ای-فاصله‌ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین اعتماد اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد یعنی هر چه اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آن‌ها منطبق با محیط زیست خواهد بود

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: مقاله حاضر دارای حامی مالی نبوده است.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسنده مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Burger, J. M. (1999). The foot-in-the-door compliance procedure: A multiple-process analysis and review. *Personality and Social Psychology Review*, 3(4).
2. Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The new environmental paradigm: A proposed measuring instrument and preliminary results. *Journal of Environmental Education*.
3. Dwyer, W. O., Leeming, F. C., Cobern, M. K., et al. (1993). Critical review of behavioral interventions to preserve the environment: Research since 1980. *Environment and Behavior*, 25(3).
4. Herzog, T., Chen, H., & Primeau, J. (2002). Perception of the restorative potential of natural and other settings. *Journal of Environmental Psychology*.
5. Hopper, J. R., & Nielsen, J. M. (1991). Recycling as altruistic behavior: Normative and behavioral strategies to expand participation in a community recycling program. *Environment and Behavior*.
6. Jafar Salehi, Sahar (2009). Investigating the Behavior Pattern of Tourists in the Destination Environment (Comparing the Environmental Behavior of Recreational Tourists and Cultural Tourists in Iran) Case Study: Isfahan and Chalous Cities, Master Thesis in Sociology, Supervised by Dr. Mohammad Fazeli and Dr. Ahmad Rezaei, Mazandaran University.
7. Kahn Jr., P. H. (1999). *The human relationship with nature*. Cambridge, MA: MIT Press.
8. Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
9. Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15.
10. Karimi, Dariush (2003), A Study of Environmental Education Needs of Students, Teachers, and Housewives in Khak-e-Sefid District of Tehran, *Journal of Environmental Science*, No. 40, pp. 6-17.
11. Khoshfar, Gholamreza, Salehi, Sadegh, and Imamgholi, Loghman (2010). Study of people's behavior towards the environment, Conference on Environmental Engineering, University of Tehran, November.

12. Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why People Act Environmentally and What are the Barriers to Pro-environmental Behavior? *Journal of Environmental Education Research*, 8(3).
13. Manfredo, M., & Teel, T. (2008). Integrating concepts: Demonstration of a multi-level model for exploring the rise of mutualism value orientation in post-industrial society. In M. Manfredo, Who cares about wildlife. New York: Springer Press.
14. Michel-Guillou, E., & Moser, G. (2006). Commitment of farmers to environmental protection. *Journal of Environmental Psychology*, 26.
15. Mohammadi, Ali. (2007). Investigating the Environmental Behaviors of Primary School Teachers (Case Study: Mazandaran Province), Master Thesis in Educational Planning, under the guidance of Dr. Ebrahim Salehi Omran, Babolsar, Mazandaran University.
16. Nevers, P., Gebhard, U., & Billmann-Maheca, E. (2007). Patterns of reasoning exhibited by children and adolescents in response to moral dilemmas involving plants, animals, and ecosystems. *Journal of Moral Education*, 26(2).
17. Nolan, J., Schultz, P. W., Cialdini, R., Goldstein, N., & Griskevicius, V. (2008). Normative social influence is undetected. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34 (in press).
18. Olli, E., Grendstad, G., & Wollebaek, D. (2001). Correlates of environmental behaviors: Bringing back social context. *Environment and Behavior*, 33.
19. Polgreen, L. (2007). In Niger, trees and crops turn back the desert. *New York Times*, February 11 (Section 1), 1.
20. Reuveny, R. (2008). Ecomigration and violent conflict: Case studies and public policy implications. *Human Ecology*, 36, 1-13.
21. Widgren, O. (1998). The New Environmental paradigm and personal norms. *Journal of Environmental and Behavior*, 30.